

HVAD ER MENINGEN MED LIVET?

Uden at indregne den omstændighed, at hver eneste livsform har et indre formål, kan vi ikke forstå fænomenet liv. Men det betyder til gengæld ikke, at der dermed findes et stort samlende formål med det hele.

Foto: Shutterstock/PopTika

Forfatteren
Jesper Hoffmeyer er biokemiker og har en doktorgrad i biosemiotik. Han er emeritus ved Biologisk Institut, Københavns Universitet
jhoffmeyer@me.com

En af de helt store forskelle mellem fysik og biologi er, at biologien beskæftiger sig med levende væsner, som dårligt lader sig forstå, uden at man medregner, at de på en eller anden måde er bestemt af et formål, mens et sådant formål netop er helt tabuiseret i fysikken. Systemer, der ikke er levende, er aldeles uanfægtede af eventuelle formål. Det er måske – som jeg foreslår i min seneste bog, *7 ting vi plejer at tro*, netop derfor biologer er så ekstraordinært ihærdige i forsvaret for darwinismen – de antager, at den darwinske fortælling om evolutionen forklarer forskellen mellem fysik og biologi. Men det gør den ikke. Det eneste, den gør, er at lave biologi om til fysik. Den forklarer evolutionen på en måde, der netop ser bort fra planter og dyrs egne interesser. Det sker ved at anlægge en sindrig statistisk analyse,

som overbeviser de fleste, selv om den i udgangspunktet forudsætter det, den skulle bevise: Hvis ikke livsformerne allerede i udgangspunktet ønskede at overleve, så ville statistikken ikke virke, for der ville ikke være nogen konkurrence og altså ingen selektion.

Biosemiotikken foreslår en helt anderledes synsmåde: At vi tager forskellen alvorligt. Dels fordi det føles bedre eller mere rigtigt, og dels fordi det tvinger os til at fokusere på det egentlige: Hvorfor er der denne markante forskel mellem levende og dødt? Svaret er, at det kun er det levende, som er semiotisk, det døde er fuldstændig asemiotisk, eller med andre ord, det semiotiske element opstår i den selvsamme proces, hvor også livet opstår – i ursuppen eller hvor det nu var. Med det udgangspunkt er opgaven at vise, hvor stor en rolle en semiotisk

synsmåde spiller i begribelsen af, hvad de levende væsner foretager sig, hvilket selvfølgelig bliver særlig prekært, når opgaven er at forklare fremkomsten af et talende dyr, der føler sig i besiddelse af en fri vilje, mennesket. Samt at forklare, hvorfor ikke-semiotisk (asemiotisk) liv og bevidsthed er en umulighed. Hele denne problemkreds diskuteres nøje i min nye bog.

Mangel som udgangspunkt for evolutionen

Måske den vigtigste ressource, som semiotikken tilbyder, men som er aldeles fraværende i fysikken er begrebet "mangel". Et fysisk system "mangler" aldrig noget, for hvad skulle det overhovedet betyde? Måske vil bilen ikke starte, fordi akkumulatoren er løbet tør (sådan var det i gamle dage. Moderne batterier – eller akkumulatører – er støbt vandtætte, så de i praksis er

vedligeholdelsesfri). Men i så fald er det netop ikke akkumulatoren, der mangler vand, akkumulatoren selv mangler ikke noget, den brokker sig ikke. Det er bilisten, der mangler noget, nemlig et ordentligt batteri.

Ethvert levende væsen kender – i modsætning til rent fysiske systemer – til at mangle. Det er netop manglen, som er udgangspunktet for evolutionen. Når fisken lever i mudder og derfor dels har adgang til mængder af fri ilt i luften, dels i alvorlig grad mangler adgang til opløst ilt i vandet, så udvikler den lunger, og vi får lungefisk. Senere, når fisken igen lever i frit vand med rigelig adgang til ilt opløst i vandet, udvikler den atter gæller og laver lungerne om til en luftfyldt blære – svømmeblæren – som den bruger til at kalibrere sin position i de nu rigelige vandmasser. Uden at medregne manglen vil man altså ikke forstå noget-som-helst. Darwinisterne er jo ikke dumme, de nægter bare at tænke semiotisk og kalde det en mangel – for det ville tvinge dem til at forklare, hvad det ord mon skulle betyde. Men det er jo netop det, vi må gøre, hvis vi vil kalde det en forklaring.

Den opfattelse, jeg gør mig til talsmand for her, er ikke en anti-darwinisme, men en post-darwinisme. Jeg anerkender fuldt ud sandheden af den darwinistiske pointe, men mener, at det nu er på tide, vi kommer videre. Darwinismen forklarer meget, men ikke alt.

OK, hvor kommer så denne mærkelige mangel fra, vil darwinisten måske spørge. Men hvis han/hun strækker sig så langt, er vi måske allerede enige, for det indebærer jo, at man har opgivet den darwinistiske bortforklaring (selektionen) og er begyndt at stille det dybe spørgsmål. Hvor kommer livsformernes interesser fra?

Livet i tærskel-fasen

Ingen af os ved, hvad svaret er på sådan et spørgsmål. Men det var netop det spørgsmål, som i 2002

Semiotik

Semiotik er læren (videnskaben) om tegnprocesser, hvor ordet tegn skal forstås bredt: For eksempel er der over det meste af verden et lille tegn på toiletdøren, som fortæller, om der er tale om et dame- eller et her-toilet. Tegn hedder semeion på græsk. Deraf navnet semiotik. Selve tegnprocessen – altså når tegnet fortolkes – hedder følgelig semiosis, så man kunne også sige, at semiotik er videnskaben om semiosis.

Biosemiotik er den del af semiotikken, der beskæftiger sig med tegnprocesser i naturen – fra "aflæsningen" af nukleinsyrerne (RNA og DNA) til signalgivning mellem aber og mellem mennesker.

fik mig til at deltage i et møde med Terrence Deacon, Claus Emmeche, Kalevi Kull og Frederik Stjernfelt i Estland, ude ved et lille sted, der hedder Saka. Mødet resulterede i en artikel *Theses on Biosemiotics: Prolegomena to a Theoretical Biology*. Jeg citerer fra abstractet til denne artikel:

»An aim of the biosemiotic approach is to explain how life evolves through all varieties of forms of communication and signification (including cellular adaptive behavior, animal communication, and human intellect) and to provide tools for grounding sign theories. We introduce the concept of a semiotic threshold zone and analyze the concepts of semiosis, function, umwelt, and the like as the basic concepts for theoretical biology.«

Den vigtigste konklusion fra dette møde var netop det sidste, at vi alle altså forestiller os en tærskel-fase på overgangen fra det ikke-levende til de første levende systemer. Vi skal måske minde om, at dette problem er fælles for biosemiotikken og den traditionelle biologi. Den traditionelle biologi har heller ikke noget svar på, hvordan liv helt konkret er opstået. Hvad der konkret sker i denne overgangsfase, er det for tiden omsonst at spekulere over, men at den på en eller anden måde indebærer dannelsen af et første genuint semiotisk system, var vi enige om på mødet. Og dermed er det klart, at studiet af det levendes verden (livsverdenen), må betjene sig af et semiotisk begrebsapparat.

Handler evolutionen om at skabe semiotisk frihed?

Tilbage står selvfølgelig skræpspørgsmålet om, hvad meningen så er med liv. Det er den slags spørgsmål religionerne (herunder diverse New Age filosofier) har slået sig op på at besvare, men som vi tøver med. Vi var altså enige om, at uden at indregne formål, forstår vi ikke dette fænomen: Livet. Men den omstændighed, at hver eneste livsform har et indre formål, er jo ikke ensbetydende med, at der så findes et stort samlende formål med det hele. Hvis man endelig skulle forsøge sig i den retning, kan man måske sige, at skabelsen af genuint semiotiske systemer, livsformer, var en nødvendig forudsætning for, at der senere kunne opstå bevidste systemer, pattedyr, og dermed en forudsætning for, at der kunne opstå en fri vilje hos mennesket. Derom kan man læse meget mere i *7 ting, vi plejer at tro på*.

I det helt store perspektiv kunne man måske forledes til at tænke, at skabelsen af "semiotisk frihed" er det, udviklingshistorien, evolutionen, dybest set handler om. Og skulle man vove at være antropocentrisk (altså at tage det menneskelige som målestok), så kunne man tilføje den tanke, at skabelsen af selverkendelse skulle være livets, kulturens og evolutionens hele formål. Men dette er som sagt kun en spekulation – til ære for dem, der absolut vil have et definitivt formål at klynge sig til. Det er ikke noget, videnskaben eller biosemiotikken på nogen måde lægger op til. ■

Videre læsning:
Hoffmeyer, Jesper (2017). *7 ting vi plejer at tro på - men som måske ikke er sande*. Tiderne skifter. København.

Kull, Kalevi, Terrence Deacon, Claus Emmeche, Jesper Hoffmeyer og Frederik Stjernfelt (2009). "Thesis on Biosemiotics: Prolegomena to a Theoretical Biology" *Biological Theory* 4 (2), 167-17.